

Tóth Erzsébet

Én lettem volna

*Már megint a régi kedvenc, a Tegnap:
úgy akarok kihalni, hogy túlادagoljam.*

Pollágh Péter

„édes tóthom

én régen tudom, hogy p. neked nem pszichiátered de nem tudásból tudom, hanem az ösztöneim és az empátiám súgta meg. dehogyis mentegeted magad, nincs ezen mit menteni, inkább csak jeleztem, hogy ha vannak ellenségeid (kinek nincsenek), azoknak a horga beléd akadhat ezzel a verssel. de aki szeret, és aki érti a verset, pontosan tudja, milyen küzdelmet folytatasz, és milyen küzdelem az illet megírni. nekem a jelenkor idej nyitó számának az elején volt egy ilyen versem, sokaknál ki is verte a biztosítékot. elküldöm, ha nem tartod tolakodásnak. amúgy, gondolod, hogy én mással küzdök? mispál pilinszky-filmjében mondja törőcsik, hogy jánost kenyérre lehetett kenni, olyan ember volt, aztán egyszer csak az árokban találtuk (rendszeresen egyszer csak), és olyankor egy-két hétig csak ivott. na, ilyen vagyok én is. r.-rel átbeszéltük ezt többször. nem tudom, mikor és hogy megyek bele – ok nem kell –, csak azt tudom, hogy mikor jövök ki belőle. olyankor nem eszem egyáltalán (van, hogy két hét!), és annyira legyöngülök, hogy napokig nem tudok levést enni, mert mire elér a számhoz a kanál, akkorra nincs benne semmi a kezem rángatózása miatt. akkumulátor-agya van, mondja r., kiséti magát, mielőtt megbolondulna. lehet. most épp nem ilyen periódusom van, hála istennek, ilyenkor egészen olyan vagyok, mint egy ember. úgyhogy, édes tóthom, előttem nem mentegetőztél, és nem is sajnáltalak – tudomásul vettem, amit amúgy is tudtam, hogy te is baszott nehezen élsz, és ez sem az öregedéssel, sem a világ pusztulásával nincs szoros összefüggésben: gyenge az idegrendszerünk, és mindent megtettünk kora ifjúságunk óta, hogy ez így legyen. add ki magad – ahogy mondani szoktam: én már megengedhetem magamnak. te is, édes tóthom. titkotat, amelyet megérzésre tudtam, nem adom ki senkinek, bízatsz bennem – ha eddig nem bíztál volna. emlékezetem szerint soha nem hagytalak cserben!

ölellek nagyon, vigyázz magadra, nem kívánok áldott ünnepeket, mert így legalább váltunk levelet még karácsony előtt!

ölellek

p. s. kérdésre válaszolva, a megértesz rövid sz.”

*A levél 2019 végén érkezett, drága barátomtól.
Talán elnézi nekem, hogy idéztem.*

„Kéktiszta barátság” a mienk, lehet, hogy ő nem is vállalja. De ismer annyira, hogy tudja, a szerelem nálam nagyon tág fogalom, alig jut, alig irányul beteljesülésre. Nem tudom miért. Az ilyen barátság majdnem szerelem. Ahogy Pilinszky írta: „Barát, barátság mindörökre. – A mi barátságunk azért lehet majdnem szerelem, mert soha nem készült semmire, csak voltunk egymásnak, két árva kapaszkodó a tajtékozó tengeren, amikor a hajónk már elsüllyedt, és csak egy korhadt deszka maradt. Ki tudja, kiérünk-e egyszer a földig. Valamilyen földig, ahol biztos lesz a talaj lábunk alatt. Ez csak metafora, amikből most lett elegendem. Elkezdtem, mertem nagyon őszinte, merész verseket írni, semmi dísz, szókép, semmi álarc, rím, semmi kitaláció. Vadrealista képeket írok le, majdnem félek, hogy kiadom őket. De másféle versek már nem izgatnak.”

Az amuri partizánok

Most megint meg kellene kérdeznem barátomat: az amuri rövid vagy hosszú u. Inkább megnézem a régi helyesírási szótárban. Rövid.

Ültem Apám mellett, és tudtam, arról az ágyról már nem fog fölkelni. Innen viszik majd a patológiára.

Beszélni régen nem tudott, a beszédközpontja nagyon megsérült, de hogy gondolatai voltak, az biztos. Mert szavakat próbált formálni, mániákusan, és talán azt hitte, értjük, amit mond. Akkor csöndben volt éppen, keze, lába lekötözve, nézett rám szelíd szemével. Tudtam, hogy tudja. Meg fog halni. Talán órák kérdése. Egyszer nagyon nagy erőlködés után a kezemet szájához vitte és megcsókolta. Nem tudom, hogy éltem túl. De tudtam, hogy ez fontos neki. És láttam szemében a megváltoztathatatlant. Búcsúzott. Ő, akinél nem ismertem ateistább embert – bár ebben nem lehetek biztos –, mert talán éppen akkor talált rá Istenre, nemigen kívánt volna papot maga mellé.

Rejtély, hogy jutott eszembe, de gondoltam, eléneklek neki, csöndben, fülébe súgva az Amuri partizánok dalát.

*Völgyvidéken és hegygerincen át,
tör előre a hadsereg,
a fehérek partvidékét,
hogy csatában nyerje meg.*

Itt megtorpantam. Nem voltunk egyedül, bár csupa halálával küzdő ember feküdt a szobában, meg talán nem is mertem volna a *Vörös zászló leng, lengeti a szél-t* emlegetni mások előtt még súgva sem, dúdoltam lassan, aztán a lényegre tértem:

*A csaták bíbor hajnalán,
és a Csendes-óceánnál véget érnek a csaták.*

Most, két év után is azt hiszem, nem énekelhettem volna neki szebb búcsúzóit. Látszólag nem reagált, de talán hallotta, és jó volt neki. Szerette az oroszokat. Tudom, gyerekkoromban mennyit énekelt a gyalupad mellett ilyesmiket. Még

szerencse, hogy nem a Katyusa jutott eszembe, pedig azt is tudtam, rongyosra hallgattuk húgossal a Karády-lemezt.

Mindegy.

Emlékszem még két tiszta mondatára.

Az egyik csak egy szó volt: Tejet.

Tejet kívánt, mindig szerette a tejet, azonnal mentem a nővérkéhez, és véletlenül volt is tej.

A másik mondata váratlanul ért, ott tettem-vettem az ágya körül, szerencsétlenkedtem, igazán nem tudtam kitalálni, mit tehetnék.

Egyszer csak megszólalt: Jól van, kislányom.

Ennyi volt, nem több. De akkor már tényleg hetek óta nem tudott egész mondatokat mondani. Főleg nem ilyen tisztán, érthetően.

Döbbenetes volt. Annyira megörültem, hogy azonnal elkezdtem öltözni, elbúcsúztam tőle, talán még azt is hittem, hátha hallok még tőle ilyen mondatokat, nem tudtam, mi lesz. Beültem a kocsiba, hazafelé belefutottam egy előttem álló kocsiba. Ilyen még nem történt velem, több évtizednyi vezetés után. Össze is törtem a kocsit elejét, jó sokba került helyrehozni. Már nem emlékszem, hogy volt pontosan, de talán még utána bementem hozzá busszal egy párszor, akkor aztán el kellett mennem Lakitelekre, a Filmszemlére. Ott hívott fel Klári, hogy meghalt. Sírtam mindenki vállán, sírtam hazatérve is még jó pár napig, nem tudtam, hogy ennyi könnyem van még.

Aztán a temetés.

Itt, ebben a naplóban még nem akarom eltemetni.

Majd egy másikban.

Csillagjelzések

1983. október 24. hétfő.

Több mint kilenc hónap óta nem írtam semmit. Így visszamenőleg nehéz lenne megmondani, hogy miért. Egyszerűen nem jutott eszembe, hogy naplót írok. S akkor most miért jutott eszembe mégis? Kezembe került ez a füzet, beleolvastam, és elhatároztam, hogy újra írom. Röviden leírom az elmúlt kilenc hónap fontosabb eseményeit, s aztán remélem, nem lesz már ilyen hosszú pótolnivalóm. Van egy kis füzetem, amelybe P.-vel kapcsolatos dolgaimat jegyzem, nem részletezem, csak annyit, hogy én telefonáltam-e, vagy ő, mikor és hol találkoztunk, napra pontosan. A találkozási napok mellett csillagok jeleznek valamit, érdekes, de csak ránézek, és már tudom, mit jelent az öt vékony vagy a kilenc vastagabb, vagy a három alig látható csillag. Most, amikor visszamenőleg írok le kilenc hónapot, ez a csillagjelzés a kiindulópont. Ha így futtában visszanézek, külsőségekben igen sok változás történt. Van egy macskám, Hideg Antitól kaptam, április végén vagy május elején, Klári és Hugó hozta el, a személyi igazolványában az van, hogy március 30-án született, tehát 84 márciusában lesz egyéves. A cica gyönyörű. Időnként Zaratusztrának, máskor Bagolynak, leginkább Cica Cickovicsnak hívom, de az is előfordul, hogy kurvapécérnek. (Ő lett aztán a Mirci. 13 évig élt, remélem, boldogan.) A másik nagy változás, hogy közben festés, mázolás, tapétá-

zás stb. történt a lakásomban, ami nekem és családtagjaimnak, (de főleg az anyu-nak) kisebb ideg-összeroppanást jelentett, amit mégis megúsztunk szerencsésen. A munkában részt vettek az előfordulás gyakorisága szerint: Józsi, Lajos, Apu, Cipy, Holtság, Novák Béla.) Anyuról és a többiekéről majd később.

Tehát a mai napra rendeltetett: február.

Még annyi, hogy a maradék januárból, amiről már nem vezettem naplót, annyi van a kis füzetemben, hogy jan. 19. és 29. mellett sok szép csillagot találtam, ami bizonyára azt jelenti, hogy ezeken a napokon lefeküdtünk egymással P.-vel.

Képtelen vagyok visszaemlékezni, hogyan, miért és egyáltalán történtek a dolgok. Legközelebbi emlékem egy eszméletlen hóesés február 14-én, ill. 15-én, mert ez már akkor volt. Ugyanis elhívtam P.-t egy filmre, illetve kettőre (Ne sápadj!, Kutya éji dala), és amikor már vége lett, már másnap volt, ráadásul félelmetesen esett a hó. Alig találtunk taxit, és nem is nagyon szóltunk egymáshoz, mert tudtam, hogy a gyerekeket a szomszédra bízta, és már régen haza kellett volna mennie, de egyszerűen nem volt ereje kikászálódni. Iszonyú sokan voltak a moziban, Filmszemle volt, és képtelenség volt kimenni. A taxiban a filmekről beszélünk, és mintha egy tökéletlen gimnazista lennék, még a kezét se mertem megfogni. Mindez a hülye gyerekei miatt. Azelőtt még soha nem voltak ilyen nagyon jelen. Illetve közöttünk. Azután már hosszú ideig nem találkoztunk. Február 22-én volt Józsival és Cypivel a műsorunk – elég nagy sikerrel –, amire nem jött el, azt mondta, hogy előtte egy nappal indultak síelni a Tátrába. Anyyira megdöbbsentem ezen, hogy nem is gondolkodtam, igaz-e vagy sem. Az est jól sikerült, legkevésbé izgultam az összes szereplésem közül. Persze hármónk közül még így is én voltam a legidétlenebb. Februárnak így vége.

Még a mai napról kellene írnom valamit, hogy naplóformája legyen a dolognak. Szóval a mai nap,
október 24.

Hosszú megfázás után mentem dolgozni, bent már nagy volt az izgalom, mert örületes pletykálgatások és gyűlölködések tartják össze ezt a kicsike vállalatot. Józsinak megírtam a levelet, hogy meghívjuk egy költői estre, jó lenne, ha eljönne, és nem rúgna be túlságosan. Dolgoztam is, de nem sokat. Klárit és Anyut próbáltam felhívni, amikor P. bejött a vonalba, ezen nagyon csodálkoztam, általában én szoktam hívni, ő ritkábban. Kérdezte, hogy meggyógyultam-e már, mondtam, hogy majdnem, de felőle meg is halhatnék. Nem nagyon hallottam a reagálását, mert sokan voltak a szobában és nyüzsögtek. Mondta még, hogy ő nagyon szereti a csípős őszi reggeleket, mire én nem túl eredetien azt válaszoltam, hogy Marokkó hősége után ezen nem is lehet csodálkozni, s még hogy én nem nagyon élvezem ezt a csípős hideget, mert megfázásom révén nem nagyon jártam kint. Erre fantasztikus módon emlékezett, s azt mondta, érdekes, hogy én nem kaptam el. Mit? Kérdeztem, mert olyan hihetetlen és szokatlan volt, hogy visszaemlékezik egy héttel azelőtti együttlétünkre, s arra, hogy féltem, elkapja tőlem a náthát. Afrikai utazása és egyéb dolgok miatt sokáig nem találkoztunk, s amikor úgy nézett ki, hogy végre találkozhatunk, egy éjszaka alatt úgy megfáztam, hogy csupa köhögés és takony voltam, mire végre szemközt ülhattünk egymással. Még könnyeztem is a náthától. De olyan türelmetlen és magától értetődő vágygal vont

magához, hogy fantasztikus volt, vagy lett volna, ha nem féltem volna, hogy el ne csöpögjön az orrom. Különös, de az első néhány perc után ez az érzés elmúlt. Lehet, hogy csak nekem fura, de így megfázva én még nem szerelmeskedtem. Erre emlékezett ma, amikor azt mondta, hogy nem kapta el. S ezt nem tudtam hirtelen, mikor. Fantasztikus nap volt az, utána még sokáig heverésztünk, fél nyolckor megkérdezte, hogy hány óra van, mert hétkor színházba kell mennie. Szerintem ez kiszámított dolog volt, nem olyannak ismertem meg, mint aki ha el akar menni valahova, nem megy el. Vagy ha úgy hiszi, hogy el kell mennie. Erről is beszélgettünk még egy kicsit. Aztán tényleg elment, s ma azt mondta, hogy nem kapta el a náthámat. Valamint, hogy furcsa a hangom, mintha nem is az enyém lenne. Közben az övé volt furcsa, de ezt nem mondtam neki. Amikor egy hete az a náthás nap volt, odaadtam neki A Dilettánsok Utazását, azóta egyfolytában arra gondolok, hogy tetszett neki. Ma, amikor beszélünk, nem mertem megkérdezni, mert szerintem egy hét alatt még nem is volt ideje elolvasni. Alig várom, hogy visszaadja, és újra elolvassam. De akkor már úgy, hogy minden mondatot az ő szemével is fogok olvasni. Még annyi történt, hogy a mai beszélgetésben megegyeztünk, hogy a hét folyamán fölhív, s ha máshol nem, a kórházban találkozunk. – Tudod, hogy azt nem szeretem – mondtam olyan elképesztő hangon, hogy magam is megrémültem, hogy tudok így hazudni. Szóval hangsúllyal és hangszínnel egyaránt. Mintha nem éppen a múlt éjjel mondtam volna sírva magamban, hogy a kórházba pedig többé nem megyek. Jöjjön ő, és szerezzen időt nekem vagy magának, vagy nekünk.

október 25. kedd

Ma bent voltam dolgozni, mert holnap vezetőségi lesz. Este itt volt egy lány, egyetemista, Szabó Ágnesnek hívják, Apáti Miklós régebben ideadta a verseit, hogy olvassam el, mert szerinte jók. Elolvastam, de nem annyira jók. Ezt nem mondtam a kislánynak, mert nem akartam elvenni a kedvét. Azt mondtam, érdemes írnia. Gyűlölöm magam ilyenkor, de bizonytalan vagyok magamban is, hónapok óta nem írtam egy sort se, s akkor én adjak tanácsot. Mit lehet ilyenkor tenni?

október 27. csütörtök

Tegnap megvolt a vezetőségi. Egyre jobban úgy érzem, hogy nem lenne szabad ezt nekem csinálni. Rosszul vagyok tőle. Kiderült, hogy a határozatot beolvasta a Szabad Európa, s így kevés az esély arra, hogy a választmány pozitív véleményt alkothasson. Valakinek úgy látszik nagyon nagy érdeke, hogy lejárasson bennünket. Az állásfoglalásunk szövegét még a FIJAK tagjai is csak elolvashatják, tagsági igazolvány felmutatása ellenében az Írószövetség könyvtárában. Titkosítva vagyunk önmagunk előtt is! Köztünk, a vezetőség tagjai között is nagy ellentétek vannak. Sz. Á. valami nagy leszámolásra készül Dénessel és a vez. radikálisabb ágával szemben. Nagyon fel kellene készülni a legközelebbi taggyűlésre, és végre megszólalni. Lehet, hogy most jött el az ideje. Cyprián békülni akart, mert oda-jött, megkérdezte, miért hagytuk ki a készülő estünkéből? Azt mondtam, hirtelen

nem jutott eszünkbe. Ezt nem hitte el, de nem akartam részletezni az egészet. Unom. Mégis kellett beszélnünk később, mert a vezetőségi végén Sz. Ákossal és vele egy kicsit még dumáltunk a klubban, azután elkísért, és még itthon szövegettünk hajnali fél háromig. Lehet, hogy pofátlanság volt akkor elküldenem, de elegendő van belőle és az erőszakosságából, valamint azt hiszi, hogy neki mindent szabad. Azt mondtam, mostanában az Apu néha nagyon gyakran korán beállít, valamit dolgozni. Nem nagyon hitte el, de elment. Ez a minimum.

Ma nem voltam egészen használható a DIA-nál. Várom a holnapot, bár nem akarok elmenni P.-hez. De lehet, ha meghallom a hangját, nem tudok ellenállni.

okt. 28. péntek

Nem hallottam meg. Illetve nem akkor, amikor kellett volna.

A gyalázkodás fényűzése

Most megint megszakítom a naplót, hiszen Cs. S. nyilván akkor is ott volt a háttérben, vagy nem is annyira a háttérben, mindig, mindenütt ott volt. Bárkibe szerettem bele, ő ott volt. Egy levelet találtam most, ami arra enged következtetni, hogy valamiért zaklatni akartam, nyilván a Rákosinak írt versét nem tudtam szó nélkül hagyni, amire ezt a levelet kaptam, bár régebben, 80. január 9-én írta.

„Kedves Erzsébet,

a gyöttrődő, a tiszta, a magukat is bántó emberekkel szemben védtelen vagyok. Magával szemben is. Az igazsághoz tartozik, hogy kevesen vannak ilyenek: hárman, vagy négyen. Haragudni csak úgy tudok rájuk, mint a családom tagjaira. Tehát nem is kell megbocsátanom semmit, mert mindenre joguk van. Még a gyalázkodás boldogtalan fényűzésére is. Joguk a számonkérésre, ha világosan akarnak engem látni. Nekem pedig arra van jogom, hogy örüljek nekik, vagy megkínózzam őket az akaratosságommal, ha szükségét érzem.

A hívása után rögtön főlhívtam Tóth Bálintot. A maga neve említése nélkül előadtam neki a történetet, amelynek egyik szereplője ő, a másik én voltam. Az ő börtönévei legalább olyan abszurd hőst faragtak belőle, mint amilyen balek én voltam, amikor egy versben leírtam Rákosi nevét. Bálint akkor épp Mindszenti híve volt. Azé a Mindszentié, akiben dinasztikus érzelmek rekedtek meg. Fonák világ, ugye? De a vele való leszámolás, amikor ez még vérre ment, nem volt könnyebb, mint szentségesen belenyugodni(?) ma, és a körülmények ismerete nélkül Döbrenteinak Soós Zoltános színvonalon moralizálni. Ha neki az én diák-hülyeségem bűn, tiszteletem érte, de erről a nyilvánosság előtt beszéljen vagy írjon, mert akkor én is megszólalhatok a magam nevében és a korszak tanújaként is.

Tudja Erzsébet, a kortársaim közül erről az ügyről is talán én beszéltem egyedül. Rosszul esik, hogy a versről, amit nemigen olvashattak, tudnak, a kendőzetlen emlékemről viszont, amit ismerhetnének, nem beszélnek...

a bánatba az egész marhaságot. A lehiggadás után az mindenképpen jólesett, hogy Maga megkérdezte, ami izgatta, pedig le is nyelhetette volna. Sose mondjon le erről a nyers kíváncsiságról, még ha fél is tőle.

Talán ezért nem aggódom az állapota miatt.

Azt pedig, hogy él, dolgozik, okosan, szépen s gyötrődik ártatlanul, naponta eszembe jut, már-már büntudattal...

Sándor"

1980. január volt. Túl a könyvem megjelenésén, előtte még a szentendrei beszédnek, valamiért bosszantani akartam, nyilván, hogy valami kapcsolatom legyen vele. Nehéz utólag bármit is hozzáfűzni ehhez, de mai ésszel nyilván közrejátszott a Szentendrén elmondott beszédemhez is, hogy bizonyítsam: igenis lehet életveszélyesen őszintének lenni! Szemben az ő és társai – akkor úgy véltem – óvatosságukkal, megalkuvásukkal, mit tudom én mivel, ma már. De valószínűbb, hogy csupán a csalódott szerelmes akarta bosszantani a nagy költőt.